

szetesen a legtapintatosabb módon –, de lehet, hogy volt, akiknek pont olyankor szóltam, amikor neki nagy bánata volt, és azt nem kérdeztem meg, hanem csak mondtam a magamét.

Végül is megtehettem azt, amit akartam. Terveimet, elképzeléseimet megvalósíthattam. Az nagyon jó volt, hogy a könyvtárvezetés – Lipták Pál és Ambrus Zoltán is – erre lehetőséget adott.

– *Mi van most? Még mindig könyvtárban?*

– Nem, nem könyvtárban. Most nagyon érdekes feladatomban van. Egy lapszerkesztőségben dolgozom. Számítógépes tartalmi feltárást végzek és fotóarchívumot építek, és már van egy 12 000 tételes adatbázisom. Sőt még az az öröm ért, hogy magam tervezhettem meg a rendszert. Most egy dologgal foglalkozhatok, amit osztályvezetőként soha nem tehettem, mert mindig ezeregy dologgal kellett törődnöm, utána járnom, számontartanom.

– *Egyéni életedről nem kérdezek. Tudom, hogy boldog házasságban élsz.*

– Hazudnék, ha ezt elvitatnám. Természetesen az sem igaz, hogy mindig konfliktusmentes volt, ami rendszerint a munkabeosztásból támadt, ami időnként eléggé bonyolult családi egyeztetéseket kívánt meg. Gondolj csak a gyermeknevelés és az esti ügyeletek nehezen összetársítható voltára.

– *Ilike, nincs több kérdésem. Köszönöm a beszélgetést.*

Csobai László

Megalkuvások egy gyűjtemény számítógépes feldolgozásában

Előljáróban sietve leszögezem, hogy előadásom **nem** konkrét hozzájárulás a régi könyvek számítógépes feldolgozásának módszeréhez. A problémát lényegesen távolabbról vagyok kénytelen megközelíteni.

A konferencia címében a „XVI–XVIII. századi könyvek számítógépes feldolgozása” megfogalmazás szerepel, tehát egyes, csupán a koruk miatt kiemelten kezelt kötetek csoportjának számítógépes feldolgozásának problémáit jelzi.

Feltételezem, hogy azon műhelyek, amelyek a régi könyvek számítógépes feldolgozása terén komoly elméleti és gyakorlati eredményeket és sikereket értek el, **újonnan** (talán most először) feltárt könyvtári anyagokon szereztek

tapasztalataikat. Gondolok itt a könyvtárba bekerült hagyatékokra; sommásan nyilvántartott, de tulajdonképpen rendszerezetlen állományrészekre; vagy kisebb könyvtárakból egy központi könyvtárba került egyes régi kötetekre, amelyeket külön kezelve, gyűjtögetve kialakult egy 'régikönyvek tára', amely egy bizonyos nagyságrendet elérve, külön-gyűjteményként, megérett a feldolgozásra. Az ilyen gyűjteményrészek köteteit koruk, az 1801 előtti nyomtatás ténye rendeli egymás mellé, ez a fő rendező elv, a könyvek tartalma másodlagos.

El nem vitatva ezen műhelyek úttörő szerepét a számítógépes feldolgozás terén, úgy érzem, más módon

feltárni ezeket a régi könyveket tartalmazó gyűjteményrészeket nem lehetett, nem is lett volna szabad az 1980-as évektől kezdve. Hisz adott volt egy kutatási főirány (Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása), adottak voltak a számítógép irányába terelő pályázati, támogatási lehetőségek, s szerencsére, adottak voltak a computer iránt is nyitott, ambiciózus és tehetséges, fiatal 'régi könyvesek'.

Más feladatot jelent ez a feldolgozás olyan, régi alapítású (cca 50-100 000 kötetes) **gyűjtemények** esetében, ahol a teljes gyűjtemény, annak tudományos értéke indokoltá teszi, sőt megköveteli, hogy kilépjen a könyvtár falai közül, hogy ismertté és **hozzáférhetővé** váljon az egyetemes kutatás számára. **Gyűjteményt** említettem, nem régi könyveket; gyűjteményt, melynek fő jellemzője, mely tudományzakokat és milyen mélységben, teljességben képvisel; gyűjteményt, amely magán viseli az alapító, a gyűjtő személyiségének, szellemiségének meghatározó jegyeit és egyben tükrözi a **kort**, amelyben a gyűjteményt kialakították.

Ha valamilyen szerencse folytán az alapító vagy értő könyvtárnok nyomtatott katalógust is készített egykor a gyűjteményről, az alapvető forrása lehet a számítógépes feldolgozásnak, hisz az kézbevétele alapján, meglehetősen pontos adatokat rögzít.

Az általánosítások után a Somogyi-könyvtár példáján szeretném bemutatni a feladat megoldásának szükségességét és buktatóit.

A Somogyi-könyvtár, amely 1883 óta nyilvános könyvtára Szegednek, Somogyi Károly esztergomi kanonok rendszerezett, enciklopédikus, az egyes tudományágak alapműveit (és folyóiratait) tartalmazó 43 701 köte-

tes **alapítványi gyűjteményére** épül. Értékét a **tartalom**, a gyűjtés tartalmi elve jelenti, csupán másodlagos értékjelző, hogy ritka és régi könyvek sokasága található benne. Somogyi nemcsak gyűjtötte, hanem olvasta is a könyveket. Bejegyzései, margináliái, az előzésekre írt esszészerű fogalmazványai, majd minden kötetben fellelhetők. Egy 19. századi tudós szemléletét, ítéletét közvetítik a bejegyzések. Igen gyakran a magyar könyvkultúra, könyvtártörténet fontos adaléka a **proveniencia**, illetve a könyvért fizetett ár megjelölése.

A gyűjtés korszaka száz évet ölel át, 1780 és 1880 között, Somogyi (és édesapja) személyisége, tudományos érdeklődése mellett meghatározó, hogy épp ennek a száz évnek a szellemisége és értékítélete hatott a gyűjtemény kialakítására; majd áttételesen a későbbi gyarapítás irányvonalaire is.

A gyűjteményt **szakrendben** állították fel, alfabetikus katalógusa a **porosz instrukciók** alapján készített kéziratok fölapokból áll. A fölapokkal egyidejűleg **szak-** (azaz: **helyrajzi**) katalógust is építettek, amely egyben a nyilvántartás feladatát is betöltötte.

A könyvtár 1956-ig ebben a rendszerben tárta fel új szerzeményeit, 1956-tól a praesens gyarapodást nagyságrend szerint és szabványos cédulakatalógusban dolgozták fel. (Természetesen ez az állományrész is tartalmaz régi könyveket, ezek azonban esetlegesen bekerült, szórvány darabok.)

A gyűjtemény tehát feltárt, kissé nehézkes és sajátos keresés után hozzáférhetőek a dokumentumok.

Az elavult, a mai keresési igényeknek egyáltalán nem megfelelő katalógusokat fel kell, hogy váltsa a teljes szakrendi gyűjtemény rekatalógizált,

s immáron számítógépes újrafeldolgozása. Amilyen magától értetődő ez a megállapítás, ugyanolyan hamar kijelenthető, hogy ez **megoldhatatlan**. Ez lenne ugyan az egyetlen helyes megoldás, azonban egy közművelődési könyvtárban, amelynek nem profilja a tudományos igényű, könyvtörténeti szempontból retrospektív feltárás, így erre alkalmas és képzett, nyelvismerettel rendelkező munkatársai sincsenek, ez valóban megoldhatatlan. Arról azonban mégsem mondhat le a könyvtár, hogy (legalább) az alapítványi gyűjteményről **adatbázis** készüljön. (Nem merem a számítógépes **feldolgozás** kifejezést használni, a feldolgozás lényegesen

mélyebb **feltárást** jelent, mint egyes adatok rögzítése, azaz: ami megvalósítható.)

A rekatalogizálásról való lemondással kezdődik el a **megalkuvások** sorozata. A legsúlyosabb ezek közül az autopsziáról való lemondás. A kézbevétele elhagyásával együtt le kell mondani a **példánylefrásról**, a metszetek, **mellékletek** feltárásáról, a margináliák és Somogyi esszéinek rögzítéséről, a korábbi **possessorok**, a művészi értékű **ex librisek** feltárásáról.

Hogy mi alapján készülne akkor az adatbázis? Az úgynevezett **helyrajzi katalógus** lapjai alapján, azaz **mechanikusan**, szövegszerkesztő rendszerben átgépelni a szaklapokon található információkat. Ezek a következők: **szerző**, **cím**, **kötetszám**, a nyomtatás **helye** (mind a címlapon szereplő nyelvben és formában!), a nyomtatás **éve** (többkötetes műveknél a kezdő és a záró évszám!), **formátum**. Ezen adatokból áll(na) össze egy alapfokú adatbázis.

Azonnal adódik a kérdés, elfogadható-e (ez is megalkuvás), ha a **nyomda**, a **nyomdász** nincs megjelölve, jóllehet, az érintett korszak kiadványainál ez az egyik legfontosabb azonosító adat. Nem pazarlás-e mégis, csupán ezért az egy adatért, a XVII–XVIII. századi kötetek ezreit kézbe venni?!

A megalkuvások sorát folytatja, hogy a helyrajzi katalógus lapjain nem találkozunk egységesített névformákkal, szerző és fordító, szerkesztő és kiadó meglehetősen liberálisan értelmezetten szerepel.

Ha igaz az a megállapítás, hogy a gyűjtemény értékét elsődlegesen éppen a tartalmi érték fémjelzi, elfogadható-e a **tárgyi feltárásról** való lemondás? Ugyan a helyrajzi érték fémjelzi, de a betűjelekkel kifejezett szakrend 'tájékoztató jellegű' osztályo-

zást: főosztály-osztály finomítást tesz csupán lehetővé. Igaz, az adatbázisban 'dekódolni' lehetne a jelzeteket (például: B.c. = „Római jog” vagy D.d. = „Sebészet, szemészet, szülészet”, de: G.c. = „Egyetemes s nem hazai részleges földrajz, utazások, ethnographia, chorographia, térképek”!!), ez a módszer, mint látható, igen tág tárgyi meghatározást ad.

Félrevezető ez az eljárás **kolligátumok** esetében, hiszen ezek a kötetben szereplő **első** mű tárgya szerint kapták jelzetüket, s ha csak a méret hasonlósága és nem a tartalom fűzte egybe a kolligátum darabjait, a tárgy 'dekódolás' alapján történő kifejezése komoly hibát eredményezhet.

Tudatosan vállal ezzel a könyvtár egy meglehetősen magas hibaszázalékot. A kéziratos lapok leírásának pontossága (az említett hiányosságokon túl!) körülbelül 85%-ra tehető. A kalligrafikus írás félreolvasása további hibákat eredményez. De az is ismert, hogy nem is teljes a katalógus. Az idők során (ideológiai megfontolástól vezérelve) sok lapot kiemeltek belőle, jöllehet, a könyv megvan, de a fordítottja is előfordul, azaz: a hiányzó mű lapja még szerepel benne. Elmondható, a gyűjteményt részben csak 'rekonstruáló', magas hibaszázalékú (maximum 40%-os pontosságú) adatbázis jönne így létre.

Mégis, belátható időn belül elkészülhetne ezen a módon az adatbázis, amit aztán folyton folyvást javítani és kiegészíteni kell ugyan, de egy minimális, számítógépes hálózaton is elérhető információt mégis ad a lezárt szakrendi állományról.

Vajon könnyű-e beletörödni, megengedhető-e a cél érdekében, hogy egy **19. századi**, egyszerűsített leírást adó katalógus szolgálja internet hálózaton a **21. századot**?! Vajon könnyű-e tudomásul venni az asszisztensi szerepet, azaz hogy a 20. századi könyvtáros csak **megőrző**, illetve **kiszolgáló**, 'gépírói' szerepet tölt/ött be?

Nem!!

Ezért a fenti munkálatokkal párhuzamosan a gyűjtemény egyes szeleteinek könyvtörténeti szempontú, számítógépes feldolgozása is elkezdődött. A régi magyar nyomtatványok adatbázisa már elérhető az Internet hálózaton.* Az ősnymtatványok és az antikvák feltárása folyamatban van. A XVII–XVIII. század nem magyar anyaga olyan hatalmas kötetsszámot képvisel, hogy ezek külön, kiemelt feldolgozása lehetetlen és értelmetlen. De: a XVIII. század egyébként sem lehet korszakhatár, mert a XIX. századi anyagról nem lehet lemondani a **gyűjtemény** számítógépes feldolgozásánál az alapító személye, bejegyzései, a gyűjtést meghatározó korszak miatt. Ugyanakkor: mivel a XIX. századi könyvek már modern könyvek, nem igényelnek olyan mélysegű könyvtörténeti szempontú feltárást, mint a korábbi korszakok nyomtatványai; inkább a tartalmi feltárást igénye válik hangsúlyosabbá. Ezért a további, korszak-meghatározta számítógépes feldolgozás helyett a gyűjteményi szempontból legjelentősebb szakok egyedi, kézbevitel alapján történő számítógépes újra-feldolgozása kezdődik el. Ezekből a 'szeletekből'

* A JATE Egyetemi Könyvtár hálózaton BRS SEARCH adatbáziskezelő programban SKRK elnevezéssel 1995. november 30. óta érhető el.

végül is, ki tudja, mikor összeáll majd a teljes gyűjteményt magába foglaló adatbázis.

Ezt a célt soha szem elől nem tévesztve, vállalhatóvá válik az a sok megalkuvás, amelyet egy alapszintű adatbázis gyors elkészülése érdekében el kell/ett szenvedni.

S talán, épp ez az egyszerű adatbázis hívja fel a gyűjteményre a figyelmet olyan felkészült és alázatos (leendő) munkatársaknak, akik magas színvonalon be is fejezik majd a teljes gyűjtemény számítógépes feldolgozását.

Nagy Erzsébet

Csongrád Megyei Nemzetiségi Báziskönyvtár

1994. dec. 8-án Szegeden a Tábor u. 7/b. sz. alatt a Csongrád Megyei Közgyűlés és a Megyei Nemzetiségi Érdekképviselőtestület egyeztetésével alakult meg a Csongrád Megyei Nemzetiségi Báziskönyvtár. Az üzemeltetés a Magyarországi Németek Csongrád Megyei Egyesületének feladata, míg a fenntartónk a Megyei Közgyűlés. 1995. nov. 10-én Kisebbségi Tanácsot hozott létre dr. Tóth István szlovák önkormányzati vezető irányításával a Csongrád megyében és Szegeden élő, munkánkhoz kapcsolódó kilenc nemzetiség.

A cigány, görög, lengyel, német, orosz, román, szerb, szlovák, vietnami kisebbség szorosan együttműködik, közös problémáink megoldása érdekében. Jelenlegi egyik legnagyobb gondunk a helyiséghiány. A két kis teremmel rendelkező könyvtárban tarjuk összejöveteleinket. A Kisebbségek Tanácsa próbál lépni annak érdekében, hogy a kisebbségek rég megígért leendő házáat megkaphassuk.

A könyvtár bemutatása nem könnyű dolog. Sokrétű a munkánk, sok a problémánk. A törvényadta lehetőségek megfelelően az országban megalakultak a nemzetiségi báziskönyvtárak. Mi speciális egyedi helyzetben vagyunk. Ugyanis míg a többiek vagy megyei könyvtárhoz, vagy iskolákhoz csatlakozva működnek, mi teljesen függetlenek vagyunk az ilyen intézményektől. Ez nem jelentene problémát, ha az anyagi támogatás mennyisége elfogadható lenne. Sajnos, ez az összeg annyira kevés, hogy a létünk veszélyben van. A könyvtárra mindannyiunknak szüksége van, sőt a város – lévén egyetemi város – tanulóifjúságának nagyon hasznos lenne olyan jól felszerelt könyvtár, ahol ezen kilenc kisebbség anyanyelvű könyvei együtt megtalálhatók. Ahogy velem együtt sok kollégám teszi, én is pályázatok útján próbálok pénzhez jutni, hogy a „víz fölött maradhassunk”. Március óta 14 pályázatot nyújtottam be, ebből 11 visszautasítást kaptam, 3 elbírálása még folyamatban van. Természetesen reménykedem, és erőmhöz mértem próbálkozom újra. Széles kapcsolatkeret sikerült már kialakítanom, az együttműködés más könyvtárakkal segít a munkámban, valamint egy-egy jó ötlet, tanács szintén hasznunkra van. Néhányat sorolnék fel azokból a könyvtárakból, amelyekkel kapcsolatunk van. A Tabi Városi Könyvtár, és vezetője, Bolevác József, a Sze-

gedi Egyetemi Könyvtár, a Szegedi Somogyi Könyvtár és készséges munkatársa, Rátkai Erzsébet, a Bibliotéka vezetője, dr. Novák Ákos. A Maszk Egyesület 1996. májusi Anna Frank rendezvénysorozatának „Ethnic Tolerance Fesztivál”-ján mindannyian a kisebbségekkel karöltve részt veszünk.

Az állománygyarapítás kétféleképpen lehetséges nálunk. Az Országos Idegen nyelvű Könyvtár, amely anyagi támogatást nyújtott, könyvbeszerzésre 85 000,- Ft-ot. A másik út az adománygyűjtés. Követségeket és kulturális intézményeket kerestem meg könyvadományokért. Magánszemélyek is segítenek dokumentumok ajándékozásával, de állományunk egyelőre még kicsi. Folyóiratbeszerzésre egyáltalán nincs anyagi keretünk. Nehéz a helyzetünk, de küzdünk, hogy ne lát-szatkönyvtár legyünk, hanem működő hasznos intézmény.

A 9 etnikai kisebbség tagjai látogatják könyvtárunkat, a meglévő állományból kölcsönöznek, és tanácsokkal segítünk az érdeklődőknek.

A pénz nélkül is megvalósítható programok színesítik és gazdagítják azért az életünket! (Pl. a nemzetiségi főiskolások könyvtári órája, óvodás foglalkozások. A későbbiekben erre még szeretnék visszatérni.) Könyvtárunk a nemzetiségi találkozóhely. A helyiségeknek megfelelő rendezvények itt zajlanak. Legutóbb a „Szlovák Napok” utolsó rendezvénye, egy kerekasztal-beszélgetés. A Német Egyesület heti összejevetelei is itt vannak. A lengyel, görög, német nyelvtanfolyamainkat szintén a könyvtárban tartjuk. Ez a sok nemzetiségű megye, város kilenc kisebbsége nyitott a közösségi életre, a kultúra átadására és megőrzésére. Nagyon fájlaljuk, hogy óriási erőfeszítéseink ellenére sincs még közösségi házunk, nincs elég könyvünk és folyóiratunk.

Ennek ellenére nem csüggedünk, és a lehetőségekhez mérten felvállaltunk kulturális, ismeretterjesztő feladatokat.

A könyvtár nem gyermekkönyvtár, de specialitása nem akadályozza meg a közönségkapcsolatot az óvodás, iskolás korosztályokkal. Állományunkban a gyermekek részére is vannak könyvek.

Nézetem szerint már egész kisgyermekkorban ajánlatos megkezdeni az ismerkedést a könyvekkel, könyvtárral. Így korán megbarátkoznak a környezettel, és a saját anyanyelvű dokumentumokkal. Megtanulják a kézikönyvek használatát és aktívan gyarapíthatják tudásukat. Nem vagyok kifejezetten TV-ellenes, de a TV-vel és a videóval szemben a könyvtár aktivizálja és értelmesebb elfoglaltságra készíti a gyerekkorosztályt. Rátérnék terveim eddig megvalósított részére.

– Tavasszal három óvodai foglalkozást tartottam német nemzetiségi óvodásoknak. November 7-én volt az Őszi Ünnepe, meghitt, kedves hangulatban zajlott. Ezzel egyidőben rajzkiállítást nyitottam meg, a könyvtári foglalkozás élményei hatására készült rajzokból. A vendégkönyv tanúsága szerint kis szereplőink és vendégeink is nagyon jól érezték magukat.

Az elkövetkező hetekben cigány óvodások ismerkednek majd játékos foglalkozás keretében a könyvtárral, majd vietnami gyerekeket várok közös játéokra.

A múlt hónapban a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola 25 hallgatója ismerkedett a nemzetiségi könyvtárral. Két hallgatónak az érdeklődését felkeltette a nemzetiségi óvodai munka, közös látogatást tettünk a német nemzetiségi óvodában.

Az alábbi rendszeresnek tervezett programjaink pénz- és helyhiány miatt egyelőre nem valósulhatnak meg:

– Népzenei óra – népzene hallgatás havi egy alkalommal a kisebbségek zenéjéből.

– Nemzetiségi olvasókör – egy erre vállalkozó saját nemzetisége irodalmából felolvas, majd ezt követően beszélgetés az olvasmányélményről.

– Ismerd meg a másikat! – kb. kéthavonta megtartandó rendezvénysorozat nemzetiségi előadókkal.

– Ünnepi készülődés – nagyobb ünnepek előtt közös ajándékkészítés.

– Menjünk együtt! – kirándulás a természetbe, uzsonnával egybekötött természetjárás a kisebbségek részére.

– Énekeljünk együtt! – megbeszélte időközönként dalok tanulása „élő zene” segítségével.

Tervezünk etnográfiai gyűjtést, majd távolabbi jövőben az összegyűlt anyag könyvtári kiadását.

Minden erőnkkel azon dolgozunk, hogy közösségünkek, kultúránkat megőrizzük, hiszen ez beleépül az egyetememes magyar kultúrába.

Ábrahám Vera

Minőség a könyvtárban

Változó környezet

Első hangzásra talán furcsának tűnhet a könyvtárban minőségről és minőségmenedzsmentről beszélni. Ezzel többnyire a hazai könyvtárosok is így vannak. A minőségi kultúra és a minőségi szabványok használata manapság főként az angolszász skandináv és a holland könyvtárakban fordul elő, itthon a minőségi szemlélet még csak nyomokban lelhető fel. Többen vannak, akik ellenérzéseiket vagy félelmeiket fejezik ki: divatnak tartják, mások szerint csak az iparban alkalmazható és különben is: a könyvtár fennállása vagy bukása nem múlik az elkövetett hibákon. Olyan vélemény is van, mely szerint ha a könyvtár a minőség kutatásával vagy a hatékonyság kérdéseivel foglalkozik, a fenntartó észreveszi a rejtett tartalékokat, és újból lesz mit lefaragnia.

A helyzet azonban egyre gyorsabban változik: a könyvtárnak – legyen az tudományos, felsőoktatási, iskolai, vállalati vagy közművelődési – egyre inkább bizonyítani kell a hatékony forrásfelhasználást. Néhány évvel ezelőtt bezárt a szakszervezeti könyvtárak nagy része, napirenden van a kisebb közkönyvtárak bezárása. A helyzet azért is furcsa, mert az információ egyre fontosabb és drágább, az információ tárházainak tekintélye ugyanakkor csökken. A könyvtárosok ugyanakkor tudatában vannak saját fontosságuknak, de csak kevés esetben képesek fenntartójukat is meggyőzni. A hiba így a könyvtárak működésében és közönségkapcsolatában keresendő.

Még mindig a nagy a szép

Gondot jelent a könyvtárakkal kapcsolatos konzervatív fenntartói szemlélet, amelyet sok esetben a könyvtárosok tartanak életben saját biztonságuk, nyugal-
muk és hiedelmeik érdekében. Igen sok helyen tartja magát az a nézet, hogy az
a jó könyvtár, amelyik nagy, és az a legjobb, amelyik a legnagyobb. Tehát a könyv-
tárakat bemeneti adatokkal jellemzik: állományának, költségvetésének és sze-
mélyzetének nagyságával, a megrendelt folyóiratok számával stb. Az éves köl-
csönzés vagy az olvasók száma is gyakran szerepel a jellemző adatok között, de
a lényegről még ezek sem mondanak sokat – egyes felmérések szerint minden
ötödik kikölcsönzött könyvet olvasnak el. E szemlélet szerint a kiválóság több-
nyire mennyiségi adatokkal írható le. – Tanulságos, hogy a közelmúltban a fel-
sőbboktatásban megkezdődött akkreditálások alkalmával is hasonló adatokat kér-
tek számon a könyvtártól.

Fontossági sorrend kell ...

Ha a minőséget tekintjük, akkor a gondok annak meghatározásával kezdőd-
nek. A definíció szerint: a minőség a használói igénynek való teljes és mindenkori
megfelelés. Ha például a kisebb közkönyvtár célja az elégedettséget reprezentáló
minél magasabb használati és kölcsönzési statisztikai mutatók elérése, akkor
ponyvairodalmat és hasonlókat fog vásárolni, és igen gyorsan forgatja állomá-
nyát. Ebben az esetben például Tolsztoj művei vagy a matematikai szakkönyvek
a minőség kerékkötőivé válnak, ami a legtöbb könyvtárost megriasztja. A könyv-
tárak egyszerre sok célnak akarnak megfelelni sokszor annak ellenére, hogy for-

rásaik nem elegendőek a minőségi szolgáltatáshoz. A minőség meghatározásakor tehát arra is ki kellene térni, hogy mely szolgáltatások javára milyen tevékenységekről mondanak le.

A használói igények szolgálata feltételezi az állomány frissen tartását. A hagyományos szemlélet alig veszi figyelembe az állomány avulását annak ellenére, hogy ezt a – mára már elavult – 1975-ös állománykezelésről szóló rendelet is szorgalmazza. Beszédes párhuzam, hogy az *Encyclopaedia Britannica* mai kiadása alig testesebb a legendás 80 évvel ezelőttnél. Egy német ajánlás szerint a közönyvtár állományát húszévente le kell cserélni – persze nem egyszerre. Egy ausztrál tartományi könyvtár képviselője arról számolt be a közelmúltban, hogy náluk két év a dokumentumok átlagos élettartama. Ehhez persze kitűnő könyvtárellátó rendszert és fejlett piaci viszonyokat kell elképzelni. Egy a könyvtárosképzésben használt könyv 1974-es angol példára hivatkozva javasolja, hogy addig csökkentsük az állomány nagyságát, amíg a forgalom nem csökken. Az állomány – és egyáltalán a források, mint munkaerő, szakismeret, férőhely stb. – ilyen finom beállítása a költségekre érzékeny vállalkozásoknál szinte közhely, de a könyvtárak többsége ma még igazán nincs rászorulva erre; inkább a szakszervezetre és hasonló lobbykra támaszkodnak.

Pénzért érték

Ma a könyvtáraknak, ha fontosnak tartják a minőséget, kiindulásképpen folyamatosan mérniük kell saját hatékonyságukat és eredményességüket. Könnyen mérhető például a dokumentum megrendelésétől a polcra helyezés között eltelt idő, a tájékoztató pultról elégedetten távozó olvasók száma, vagy az öt éve ki nem kölcsönzött könyvek többihez viszonyított aránya.

Persze szükség lenne költségtudatosságra is például úgy, ahogy Angliában kiszámolták: egy dokumentum éves tárolási költsége 3-4 font – függetlenül attól, hogy mennyire keresik. Ha ehhez még hozzávesszük a beszerzési és feldolgozási költségeket is, akkor könnyen belátható, hogy már a két-három évnyi költség is vetekszik az új könyv árával. Ilyen megfontolásból vált eszménnyé odakint a *karsú és izmos könyvtár*, amely nagyban támaszkodik a könyvtárközi – postai és elektronikus – együttműködésre, a forrásmegosztásra, rendszeresen felülvizsgálja és frissíti állományát és forrásait. Így válik érthetővé a *nemnövekvő könyvtár* koncepciója is. Az ilyen elvek terjedését itthon számos tényező nehezítheti, ugyanis a gyökeres szemléletváltás számos személyes és szakmai érdeket sérthet.

Elindult a tudatosulás...

A minőségbiztosítás gyakori eljárásaival találkozhatunk a magyar könyvtárakban, ha nem is tudatosan művelik azokat. Változó színvonalon, de egyre többfelé végeznek használói igényfelmérést, a forrásfelhasználás ésszerűsítése is egyre nagyobb kényszer. A *just on time*-elv (éppen időben) érvényesülését is se-

gíti, hogy a könyvtárak törekednek a keresett dokumentumot legalább az olvasói keresés alkalmával megszerezni. A könyvtár igyekszik az igény keletkezésének színhelyére menni, például az Országgyűlési Könyvtár néhány éve létrehozta a *Képviselői Tájékoztató Központot* a Képviselői irodaházban. Van még lehetőség a fejlődésre a munkatársak következetes minőségszemléletének kialakítása, a folyamatos (tovább)képzés vagy a megelőzés-szemlélet kialakítása terén. Az utóbbi a változások utólagos tudomásulvétele (sőt: tudomásul nem vétele) helyett lenne hasznos.

A TQM módszerei elsősorban a beszerzési mód meghatározásában, az ellátók (pl. könyvterjesztők) kiválasztásában, a katalógizálásban, az állomány kezelésében, a munkaidő és szakismeret kihasználtságának javításában használhatók. Az ISO 9000 (minőségügyi szabvány) könyvtári alkalmazása a könyvtári a könyvtári folyamatok szinte összességére kiterjeszhető.

A teljes körű minőségbiztosítás tőlünk nyugatabbra sem mondható általánosnak a könyvespolcok világában. Ahol azonban eredményesen bevezették, a könyvtár presztízse jelentősen megnőtt. A minőségi szemlélet sokszor fakad kényszerből; például ha kevesebb a pénz, akkor kisebb a valószínűsége annak, hogy felesleges dolgokra költünk. Felfedezhetünk azonban olyat is, hogy a könyvtárak minőségi szemlélete a jövő igényeit kutatja és „önként” határoz meg magára érvényes szabványokat. Erre példa az angol Könyvtáros Egyesület *Köz-könyvtári chartája*. Ez felsorolja azokat a szolgáltatásokat és módokat, amelyeket a könyvtár a felhasználóknak kínál. A chartában vállaltakat az egyes könyvtárak saját érdekükben garantálják. Az olvasó így a minősített könyvtárba belépve biztos lehet abban, hogy megfelelő szintű, rendszeresen ellenőrzött színvonalú kiszolgálásban lesz része. A közkönyvtárhoz hasonlóan a különböző egyetemi és intézeti könyvtárak is bocsátanak ki chartát.

Az említettek miatt kívánatos lenne, ha a minőségi szemlélet a könyvtárosképzésben is teret nyerne. A szakma már felfigyelt a kihívásra: az 1996. január 29–31-ére szervezett 4. nemzetközi ún. BOBCATSSS szimpózium témája *Az információs szolgáltatások minősége* lesz – az Országos Széchényi Könyvtárban.

Mikulás Gábor

(Megjelent: *Riadó a könyvmolyoknak. Figyelő 40 (1995) 51–52 p. 52–53.*)

A Széchényi Könyvtár készülő múzeumáról

150 évvel ezelőtt, 1846-ban költözött be a Széchényi Könyvtár a Magyar Nemzeti Múzeum akkor elkészült új épületébe s egy kis híján 140 évet töltött el ott. 1985 óta a Budavári Palota ad otthont a Széchényi Könyvtárnak, ahol a történelmi levegőjű falak között, egy teljesen új, modern berendezésű könyvtár fogadja az olvasókat. A széles, márványfedte folyosókon járva ki emlékeznek ma már

az ódon Múzeum-épület szűk folyosójára, mely a Bródy Sándor utca felőli hátsó kapun vezetett az első emeleten lévő könyvtárba, a galériával ellátott könyvtári és olvasótermekbe, a könyvtárosok polcok közé szorított, kicsiny dolgozó-sarkaira, a minden zugból szinte lezúduló irat- és könyvhegyekre?

Pedig valójában jól esik visszagondolni e régi épület meghitt légkörére, a könyvekkel és hírlapokkal szinte testközelben élő régi könyvtárosokra, a kétlábon járó élő lexikonokra, akik mindig ráérttek egy jóízű beszélgetésre s akik őszinte vadász-szenvedéllyel vetették rá magukat egy-egy fogósabb olvasói kérdésre. Mennyivel egyszerűbb ma a számítógép gombjait lenyomva várni a feleletre, – ill. csak egyszerűbb lenne, ha már mindazt sikerült volna beletölteni a számítógép agyába, amit a nemzeti könyvtár írott és nyomtatott dokumentumai tartalmaznak. Dehát addig még rögzös az út s bizony szükség van/volna még a mindentudó könyvtárosokra.

Egyedülálló vállalkozásba fogott most a Széchényi Könyvtár. Számot vetve azzal, hogy jövőt a jelenben is csak a múlt ismeretében lehet építeni s csak az tud a jelenben is jól megkapaszkodni, akinek gyökerei a múlt éltető nedveit is jól hasznosítják, élő mementót kíván állítani régi könyvtári múltjának. Állandó kiállítás keretében olyan múzeum nyílik meg ez év április végén a Széchényi Könyvtárban, ahol a látogató egy múlt századvégi könyvtárral találkozhat. A Széchényi Könyvtár még megmaradt, muzeális jellegű berendezési tárgyaival, bútoraival, a könyvtárosok régi munkaeszközeivel, korabeli fényképek és írásos dokumentumok segítségével rekonstruáljuk az egykori könyvtárosok és olvasók környezetét. Megkíséreljük felidézni a régi múzeumi könyvtárat, melyet olvasói valaha így is neveztek s melynek falai között a magyar tudományos élet számtalan kitűnősége élt, dolgozott és szolgált a hazai oktatást és tudományos kutatást. Mert a Széchényi Könyvtár falai között mindenkor két nemzedék találkozott: az egyetemi ifjúság, a készülő értelmiség és az alkotó, a befutott, a nemzeti kultúra ügyét szolgáló humán értelmiség. A kiállítás ennek a szellemi műhelynek állít emléket, felvillantva a múzeumi épületben eltöltött 140 év néhány jellemző pillanatát, éreztetve a korszak levegőjét, benne a könyvtári élet mikrovilágát.

A modern berendezésű, információkat számítógépen is szolgáltató mai könyvtárban egy kicsiny sziget lesz ez a kiállítás, mely a látogatót elvezeti a masszív tölgyfabútorok, a sajtós bájú, könyvnek álcázott katalógus-dobozok és a már mosolyogtatóan primitívnek tűnő régi írógépek világába. Szembesülhet a látogató az egykori metszetekről, majd fényképekről ránknéző komoly könyvtárosokkal, elolvashatja szálkás betűiket, megismerheti mindennapos munkájukat.

Erre az állandó kiállításra, a Széchényi Könyvtár múzeumába hívjuk és várjuk szeretettel könyvtáros kollégáinkat, és mindazokat, akiket a könyvtár múltja, a magyarországi művelődéstörténetnek ez a fontos helyszíne érdekel, – reményeink szerint 1996 május elejétől.

Somkuti Gabriella